

ТЕМА 2

АЛГОРИТМ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЄЮ

- 2.1. Послідовність роботи над дисертацією.
- 2.2. Вибір теми дисертації та вимоги до її формулювання.
- 2.3. Визначення об'єкту, предмету дослідження, його мети й завдань.
- 2.4. Складання плану дисертації та підбір літератури.
- 2.5. Організація праці при проведенні наукових досліджень.

2.1. Послідовність роботи над дисертацією

Починати роботу над дисертацією потрібно з чіткого усвідомлення суті та специфіки дослідження. Здобувач повинен розуміти логічну послідовність робіт щодо виконання та захисту дисертаційного дослідження.

Процес наукового дослідження є індивідуальним для кожного здобувача, проте в ньому є типові етапи, які розкривають послідовність роботи над дисертацією та її захист:

I етап - вибір і затвердження теми дисертаційного дослідження, обґрунтування її актуальності, новизни та перспективності;

II етап - визначення об'єкту, предмету дослідження, його мети й завдань;

III етап - складання плану дисертації, підбір літератури, визначення методів дослідження, оцінка глибини наукового опрацювання досліджуваних проблем;

IV етап - робота над дисертацією (розробка робочих гіпотез, побудова моделей, проведення експериментів тощо, обробка отриманих даних, написання тексту дисертації). Під час роботи над дисертаційним дослідженням необхідно оприлюднювати його результати у наукових публікаціях, брати участь в науково-практичних конференціях тощо;

V етап - формування вступу та висновків дисертації, опису використаних джерел;

VI етап - доопрацювання дисертації на основі зауважень наукового керівника;

VII етап - підготовка висновку науковим керівником або структурним підрозділом, де здійснювалась підготовка здобувача;

VIII етап - попередня експертиза дисертації у формі фахового семінару для апробації дисертації;

IX етап - подання документів в раду, надходження відгуків опонентів;

X етап - підготовка до захисту та захист дисертаційного дослідження;

XI етап - оформлення документів атестаційної справи.

Крім плану роботи необхідно визначитись з графіком робіт.

Також аспірант складає, погоджує з науковим керівником та подає в аспірантуру індивідуальний план його роботи, за яким в подальшому звітує.

2.2. Вибір теми дисертації та вимоги до її формулювання

Першим етапом виконання дисертаційного дослідження є вибір його теми. Розрізняють такі види тем дослідження:

- 1) теми, що виникли в результаті розвитку проблем, над якими працює науковий колектив;
- 2) ініціативні теми;
- 3) теми на замовлення.

Основними критеріями при виборі теми мають бути актуальність, новизна і перспективність.

При виборі напрямку наукового дослідження здобувач повинен:

- 1) ознайомитись з основними науково-дослідними роботами, що виконуються вищими навчальними закладами або науковими установами;
- 2) вивчити сучасні напрями досліджень науковців;
- 3) ознайомитись з уже захищеними в даній галузі дисертаційними роботами;
- 4) визначити актуальність обраної сфери дослідження та дослідити сучасні наукові розробки в даній галузі;
- 5) вивчити наукові праці з обраного напрямку дослідження та ознайомитись з новітніми науковими результатами;
- 6) ознайомитися з новітніми результатами досліджень в споріднених галузях науки;
- 7) провести консультації з науковим керівником та, при необхідності, з фахівцями-науковцями щодо обраного напрямку дослідження.

Область дослідження має бути вузького плану, щоб обрану тему можна було глибоко дослідити.

Назва дисертації повинна бути лаконічною, без скорочень, відповідати обраній науковій спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми (завдання), вказувати мету і предмет дослідження та його завершеність.

При формулюванні теми дисертаційного дослідження слід уникати висловлювань загального характеру.

У назві не слід використовувати ускладнену термінологію псевдонакового характеру.

Відповідно до Порядку присудження наукових ступенів (п. 9) теми дисертацій пов'язуються, як правило, з основними науково-дослідними роботами, що виконуються вищими навчальними закладами або науковими установами.

Назва дисертації в процесі і по закінченню наукового дослідження може коригуватись у випадку її невідповідності меті, завданням, науковій новизні та висновкам або в разі невідповідності обраній спеціальності.

2.3. Визначення об'єкту, предмету дослідження, його мети й завдань

Об'єкт дослідження - це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Предмет дослідження визначає тему дисертаційної роботи.

Таким чином, в межах об'єкта дослідження можна виділити декілька предметів дослідження.

Найбільш типовими помилками при виборі формулюванні об'єкта та предмета дослідження є:

- а) заміна об'єкта дослідження предметом і навпаки;
- б) визначення об'єкта дослідження як категорії більш вузької, ніж предмет;
- в) змішування поняття «об'єкт дослідження» з об'єктами різних економічних категорій.

Виходячи з визначеного предмету дослідження, впливає його мета та завдання. Мета характеризує поставлене завдання дослідження і є запланованим результатом.

Не слід починати формулювати мети зі слів «дослідження...», «вивчення...» тощо, тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Завдання дослідження визначаються, виходячи з мети. Постановка завдань повинна ретельно продумуватися, оскільки від цього залежить зміст розділів дисертаційного дослідження. Назви розділів, як правило, формуються, виходячи з формулювання завдань.

Формулювання завдань доцільно починати з таких слів: сформулювати., запропонувати., удосконалити., розробити., визначити., встановити. і т. д. При цьому не доцільно використовувати слова «дослідити», «вивчити», «проаналізувати» тощо.

Всі виділені завдання мають бути важливими. Кількість завдань в кандидатських роботах економічного напрямку, як правило, коливається в межах 7-9.

Мета і завдання дослідження повинні бути обов'язково досягнутими.

2.4. Складання плану дисертації та підбір літератури

Наукове дослідження не може здійснюватися без плану.

Розрізняють робочий і розгорнутий плани дисертації. На початковому етапі написання дисертації в побудову робочого плану покладається лише гіпотеза. Проте навіть у такому вигляді він дозволить систематизувати та впорядкувати всю подальшу роботу. Робочий план передбачає перелік розміщених у логічному порядку розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів дисертації. В процесі дослідження робочий план може і повинен коригуватись.

План має бути тісно взаємопов'язаний з завданнями дисертації.

На подальшому етапі роботи складають розгорнутий план, який є реферативним викладом розташованих у логічному порядку питань, в межах яких буде систематизовано дослідження. План здобувача має містити все, що можна заздалегідь передбачити, що значно підвищить результативність

наукового дослідження.

Крім плану роботи необхідно сформувавши графік, в якому зазначити що і в межах якого часу необхідно зробити. Графік потрібно виконувати.

Ознайомлення з опублікованими за темою дисертації науковими працями починається відразу після розробки ідеї наукового дослідження та складання плану. Це забезпечує цілеспрямований пошук літературних джерел. Здобувачі, як правило, ознайомлюються зі значною кількістю публікацій, з яких біля 200 входять до бібліографії дисертації.

Розрізняють два види читання наукової літератури: «швидке» й «повільне».

«Швидке» читання дає змогу усвідомити чи варто цю наукову працю читати. «Повільне» читання передбачає поглиблене вивчення наукової літератури.

Основними етапами, за якими доцільно здійснювати вивчення наукової літератури, є такі:

- «швидкий» перегляд праці;
- «повільне» читання наукової публікації;
- формування нотатків, позначок;
- вибіркоче читання вибраних частин наукової праці;
- критичне оцінювання вибраних матеріалів;
- записування власних думок, ідей, що виникли в результаті ознайомлення з науковою літературою;
- формування тексту дисертації.

Для кожного розділу дисертації доцільно виокремити окрему папку з відповідною науковою літературою.

2.5. Організація праці при проведенні наукових досліджень

Ефективність роботи та працездатність здобувача багато в чому залежить від фізичного здоров'я та наполегливості.

Розумова діяльність є найскладнішою, оскільки вона вимагає активізації уваги, процесів мислення. Для відпочинку від наукової діяльності необхідно значно більше часу, ніж від фізичної роботи. Особливістю розумової праці є те, що втома накопичується поступово, а перевтомлення настає раптово.

Результативність наукових досліджень залежить як від внутрішніх факторів (інтелектуальних здібностей, професіоналізму, сили волі, наполегливості, стану здоров'я), так і від зовнішніх (стану зовнішнього середовища, організації робочого місця, режиму праці та відпочинку, розумового навантаження).

В узагальненому вигляді найкращою є працездатність протягом доби характеризується такою динамікою:

- з 6 год ранку (вихідний рівень) і до 12 год працездатність підвищується;
- з 12 до 15 год працездатність поступово знижується;
- з 16 до 18 год трудова активність знову підвищується до рівня, який значно вищий за вихідний;
- з 18 до 20 год рівень активності знижується до вихідного;
- з 20 до 22 год рівень працездатність підвищується;

- з 22-ї до 3-ї години рівень активності різко знижується;
- з 3 год працездатність поступово зростає, досягаючи в шостій годині ранку вихідного рівня.

Кожен здобувач характеризується своєю індивідуальністю. Тому слід індивідуально вибирати час і тривалість роботи, які забезпечують найбільшу наукову продуктивність.

Поняття робочих умов включає:

- 1) приміщення (найбільш сприятливий для зору колір стін - зелений з різними відтінками);
- 2) робочу зону (монітор повинен знаходитись на рівні очей, відстань між ним і обличчям - 40 см; стіл має бути оптимальних габаритів, крісла - зручними);
- 3) розташування предметів (на столі не повинно бути нічого зайвого, на лівому боці стола розміщують ще не опрацьовані документи, праворуч - опрацьовані);
- 4) оптимальну температуру (18-20⁰C) та вологість повітря;
- 5) освітлення (при природному освітленні продуктивність праці на 10 % вища, ніж при штучному);
- 6) звукове поле (відсутність шуму).

Контрольні запитання

1. Визначте основні етапи роботи над дисертацією.
2. Назвіть основні вимоги до формулювання теми дисертації.
3. Що таке об'єкт і предмет дослідження та як вони співвідносяться між собою.
4. Розкрийте основні вимоги до формулювання мети і завдань дослідження.
5. Вкажіть основні етапи вивчення наукової літератури.
6. Що таке робочий та розгорнутий план дисертації?
7. Назвіть вимоги до робочих умов дисертанта.

Тести

1. Назва теми в процесі дослідження коригуватись ..

- а) не може;
- б) може;
- в) може, але не більше одного разу;
- г) може, але за погодженням голови Вченої ради Університету, в якій вона затверджувалась.

2. Відповідно до п. 11 Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів тема дисертації затверджуються вченою радою вищого навчального закладу не пізніше . терміну після зарахування здобувача до аспірантури.

- а) місячного;
- б) двомісячного;

- в) тримісячного;
- г) піврічного.

3. Процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження - це . . .

- а) предмет дослідження;
- б) об'єкт дослідження;
- в) мета дослідження;
- г) новизна дослідження.

4. Яке з тверджень є вірним?

- а) об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне і часткове;
- б) предмет дослідження є ширшим поняттям, ніж об'єкт дослідження;
- в) об'єкт і предмет дослідження є тотожними поняттями;
- г) об'єкт дослідження визначає тему дисертаційної роботи.

5. Виберіть слова, з яких доцільно починати формулювання завдань дослідження:

- а) удосконалити; б) дослідити; в) проаналізувати; г) розробити;
- д) визначити; е) запропонувати; є) вивчити; ж) встановити;
- з) сформулювати.

6. У які з наведених часових періодів працездатність є найвищою?

- а) 8⁰⁰ - 12⁰⁰;
- б) 12⁰⁰ - 15⁰⁰;
- в) 18⁰⁰ - 20⁰⁰;
- г) 3⁰⁰ - 6⁰⁰.

7. Який найбільш сприятливий для зору колір стін?

- а) зелений;
- б) чорний;
- в) білий;
- г) червоний.

8. Які з тверджень є вірними?

- а) монітор повинен знаходитись на рівні очей, відстань між ним і обличчям - 25 см;
- б) оптимальним температурним режимом у робочих приміщеннях дослідників є 23-25 °С;
- в) при природному освітленні продуктивність праці є вищою, ніж при штучному;
- г) для притоку свіжого повітря робоче приміщення рекомендується провітрювати через кожну годину роботи.

9. Визначте, з дотриманням яких правил повинна бути сформульована тема дисертаційного дослідження?

- а) назва дисертації повинна бути лаконічною;
- б) назва дисертації може містити не більше одного скорочення;
- в) назва дисертації повинна відповідати обраній науковій спеціальності ;
- г) рекомендується починати назву теми зі слів «Вивчення процесу...»,

«Дослідження питання.», «Дослідження деяких шляхів.», «Матеріали до вивчення.»;

д) при формулюванні теми дисертаційного дослідження слід уникати висловлювань загального характеру;

е) назва теми повинна містити 12-15 слів.

10. При виборі напрямку наукового дослідження здобувач повинен

а) ознайомитись з уже захищеними в даній галузі дисертаційними роботами;

б) вивчити сучасні напрями досліджень науковців;

в) ознайомитись з основними науково-дослідними роботами, що виконуються вищими навчальними закладами або науковими установами;

г) усе вищезазначене.

11. Визначте порядковість етапів роботи над дисертацією та її захисту.

А	попередня експертиза дисертації у формі фахового семінару для її апробації
Б	вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження
В	оформлення документів атестаційної справи
Г	робота над дисертацією, оприлюднення її результатів
Д	підготовка до захисту та захист дисертаційного дослідження
Ж	доопрацювання дисертації на основі зауважень наукового керівника
З	підготовка висновку науковим керівником або структурним підрозділом, де здійснювалась підготовка здобувача
К	подання документів в раду, надходження відгуків опонентів
Л	визначення об'єкту, предмету дослідження, його мети і завдань